

Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Bağlamında Kızılay, AFAD, İHH, Deniz Feneri ve Beşir Derneği'nin Afrika ve Asya'daki Faaliyetleri

Ekber KANDEMİR*
Can Ozan TUNCER**

Özet

Türkiye'nin son dönemlerde izlediği proaktif dış politikanın önemli sacayaklarından biri olan insani diplomasi, 2011 yılında başlayan Arap Baharı birlikte Türk dış politikası açısından çok daha önemli bir hâle gelmiştir. Ankara farklı coğrafyalarda yürüttüğü yardım faaliyetlerini son yıllarda özellikle Afrika ve Asya'daki yardıma muhtaç ülkelerde yoğunlaştırmış ve ilgili kurumları ile bu alanda özgül ağırlığı olan bir güç haline gelmiştir. Bu süreçte Türkiye, Afrika ve Asya coğrafyasında, yardımlar vasıtasıyla insanı merkeze koyan dış politikasını farklı kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları (STK) aracılığıyla gerçekleştirmeye gayret etmiştir. İnsani diplomasinin maliyeti yüksek olduğu için Türkiye'ye ve bu alanda faaliyet gösteren STK'lara önemli bir yük getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, İnsani Diplomasi, Türkiye'nin İnsani Diplomasi Araçları, Sivil Toplum Kuruluşları

Activities of Kızılay, AFAD, İHH, Deniz Feneri and Beşir Derneği in Africa and Asia in the Context of Humanitarian Diplomacy in Turkish Foreign Policy

Abstract

Humanitarian diplomacy, which is one of the important pillars of Turkey's recent pro-active foreign policy, has become much more important regarding Turkish foreign policy within the Arab Spring that started in 2011. Ankara has intensified its aid activities in different regions, especially in the poor aid-receiving countries in Africa and Asia, and has become a power with a unique importance in this field due to its relevant institutions. In this process, Turkey has tried to realize its foreign policy in Africa and Asia setting human being at the center through aids by its different public institutions and non-governmental organizations (NGOs). Since humanitarian diplomacy is a costly field, it brings a significant burden to Turkey and the NGOs operating in this field as well.

Keywords: Public Diplomacy, Humanitarian Diplomacy, Turkey's Humanitarian Diplomacy Tools, NGO's

Giriş

İnsani diplomasi Türk dış politikasında yeni bin yılla birlikte önem kazanmaya başlamış bir kavramdır. Geleneksel diplomasinin dışında insanı merkeze koyan bir anlayışa sahip olan insani diplomasi 2000'li yıllarda Türk dış politikasına damga vurmuştur. Söz konusu dönemde Türkiye gerek bölgesinde gerekse dünya genelinde yardıma ihtiyaç duyan insanlara ulaşmaya çalışmış ve farklı araçlar ile kamu diplomasisi yürütmüştür.¹ Bu kapsamda Türkiye çeşitli kurumları aracılığıyla Ukrayna'dan Somali'ye kadar muhtaç insanlara yardım götürmüş ve götürmeye devam etmektedir. Söz konusu dönem içerisinde Türkiye insani diplomasiyi dış politikasının merkezine koymuştur.² Mayıs 2016 itibariyle

* Dr. Serbest Araştırmacı, E-mektup: ekberkandmyr@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-6211-2276

** Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, E-mektup: canozantuncer@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-9471-4917

¹ Yıldırım, Elif, "İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi" OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,13(19), 2019, s.2562-2591.

² Battır, Orhan, İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Çizgi Kitabevi, Konya,

Türkiye, dört kıtada doğal afetler, insani dramlar ve iç karışıklıklardan etkilenen 40'tan fazla ülkeye yardım ulaştırmıştır. Bu kapsamda Ankara, dünyada en güçlü ikinci acil barınma ve beslenme desteği kapasitesine sahip olan yardım kuruluşu Türk Kızılay'ı vasıtasıyla Pakistan, Bosna-Hersek, Filipinler, Irak, Libya, Somali, Arakan, Filistin, Moritanya, Senegal, Nijer ve Lübnan gibi çok farklı coğrafyalarda insani yardım faaliyetleri göstermektedir. Diğer taraftan 2011 sonrası Türkiye'ye kabul edilen 5 milyonu aşkın Suriyeli göçmenin sorunlarına ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) eğilmektedir. Bunların haricinde İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri ve Beşir Derneği gibi sivil toplum kuruluşları (STK) da Türkiye'nin insani diplomasisine katkı sağlayan kurumlar olarak öne çıkmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı kamu diplomasisi kapsamında değerlendirilen insani ya da insancıl diplomasının Türk dış politikasına etkilerini ele almaktır. Türk dış politikası bu etkiyi diploması, yardım kuruluşları ve kültürel faaliyetler yürüten kurumlar aracılığıyla icra etmektedir. Genel anlamda kamu diplomasisinin bir alt dalı olarak değerlendirilen insani diploması, devletleri, devlet-dışı aktörleri ve sivil toplum kuruluşlarını eş zamanlı olarak etkileme stratejisi olarak tanımlanmaktadır.³ İnsani diploması, uluslararası hukuk çerçevesinde ikili ve çok taraflı resmî ve gayriresmî ilişkileri insani dramların önlenmesi amacıyla devreye sokmaktadır. Geleneksel diplomasının aksine insani diploması farklı aktörlerin dâhil olduğu bir yardımlar zinciri olarak görülmektedir. Bu çalışmada "Türkiye'nin farklı coğrafyalarda yürüttüğü yardım faaliyetlerinin ve insani diploması çabalarının Türk dış politikasına etkin bir manevra alanı kazandırıp kazandırmadığı sorgulanmaktadır." Bu sorunun cevaplandırılmasında Türkiye'nin insani diplomasiyi yürütürken uygulamaya koymuş olduğu araçları etkin bir şekilde kullandığı nokta-ı nazarından hareket edilecektir. Bu çözümlemede yer alan kurumlar ve STK'ların Türkiye sınırları dâhilinde yapmış oldukları insani yardımlar mevzubahis edilmemektedir. Bu durum çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu çerçevede Suriyelilere yapılan yardımlar analize katılmayarak daha çok bilgi niteliğinde ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın yukarıda ortaya atılan sorusuna cevap verebilmek için aşağıdaki yol haritası izlenecektir: İlk kamu diplomasisi ve insani diploması kavramları açıklandıktan sonra Türkiye'nin insani diploması araçları olarak değerlendirilebilecek Türk Kızılay'ı, AFAD, Deniz Feneri ve Beşir Derneği gibi STK'lara ayrıntılı olarak yer verilecektir. Sonuç olarak toparlanacak olursa bu çalışmada söz konusu insani diploması araçlarının Türk dış politikasındaki etkileri derinlemesine bir çözümlemeye tabi tutulacaktır.

Yöntem ve Yazın

Bu makalede, ilk etapta yukarıda anılan kurum ve kuruluşların çevrim içi sayfalarından ulaşılan veriler kullanılmıştır. Nitel bir analize tabi tutulan bu veriler, özellikle Kızılay, AFAD, Deniz Feneri ve Beşir Derneği gibi kurumların yurt dışı faaliyetlerinin çözümlenmesinde önemli bir görev ifa etmişlerdir. Bu çerçevede çalışmanın yönteminin yazın taramasına ve nitel veri analizine dayandığı söylenebilir.

Mevcut yazına bakıldığında yumuşak güç veya kamu diplomasisi alanına ilişkin birçok eserin olduğu görülmektedir. Özellikle yumuşak güç kavramına ilişkin Joseph Nye'nin kitaplarının disiplindeki en önemli eserler olduğu ve bu eserleri ile bu bilim

2017, s. 10-20.

³ Bolewski Wilfried, *Diplomacy And International Law in Globalized World*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2008, s. 25-60.

adamının alanda otorite haline geldiği söylenebilir.⁴ İnsani diplomasi kavramına baktığımızda ise özellikle çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde karşımıza çıkan ve daha çok Arap Baharı sonrası gelişen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Farklı açıdan ele alınan bu kavrama ilişkin ayrıntılı çalışmalardan birisi 2018 yılında Antonio De Lauri tarafından kaleme alınan “Yeni Bir Araştırma Gündemi Olarak İnsani Diplomasi” başlıklı çerçeve metin insani diplomasiye ilişkin temel ilkeleri ortaya koymaktadır. Türkiye’de ise konuya ilişkin olarak birkaç kitap çalışması ortaya konulmuştur. Bunlardan öne çıkanların başında Orhan Battır tarafında kaleme alınan "İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı" başlıklı⁵ eser ile editörlüğünü Mehmet Şahin ve Senem Çevik’in yaptıkları “Türkiye’de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç” başlıklı eserin birkaç bölümünde insani diplomasi münhasır bölümler olarak ele alınmıştır.⁶ Öte yandan çeşitli yüksek lisans ve doktora tezlerinde de insani diplomasi ve STK’ların bu alandaki faaliyetleri ele alınmıştır.⁷ Bu bağlamda bölgesel ve doğrudan belirli ülkeleri ele alan akademik çalışmaların ise eksik olduğu görülmüştür.

Kamu Diplomasisi ve İnsani Diplomasi

Mevcut yazında diplomasi kavramının farklı manaları bulunmasına rağmen, bu kavram dar anlamda devletin görevlendirdiği resmi temsilciler olan diplomatlar aracılığıyla yürütülen ilişkiler olarak tanımlanmaktadır.⁸ Süreç içerisinde ortaya çıkan kamu diplomasisi ise bu ilişkilere devlet dışı aktörleri dâhil etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasinin yayılması, medyanın öneminin artması, küresel sivil toplumun yükselişi ve protesto hareketlerinin etkinlik kazanmaya başlaması kamu diplomasisine büyük bir önem kazandırmıştır.⁹

Kamu diplomasisi kavramı günümüzde kullanıldığı anlamda ilk olarak ABD’de bulunan Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı olan Edmund Gullion tarafından 1965 yılında Edward R. Murrow Kamu Diplomasisi Merkezi’nin kurulmasından sonra dolaşıma sokulmuştur.¹⁰ Belirtilen Kamu Diplomasisi Merkezi’nin başucu kitaplarında yer alan tanıma göre kamu diplomasisi, kamuoyu tutumlarının dış politika oluşumu ve uygulaması üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu kapsamda kamu diplomasisinin, bir ülkedeki gayriresmî grup ve bireylerin diğer ülkelerdeki muadilleriyle etkileşim içerisinde olması gibi geleneksel diplomasinin ötesinde farklı boyutları kapsadığı ifade edilmektedir.¹¹ Kamu diplomasisi, devletlerin uluslararası meşruiyetlerine yeni bir boyut getirmekte ve onların “sert güç” yerine “yumuşak gücü” kullanmalarına imkân sağlamaktadır. Ancak kamu diplomasisinde kısa dönemli tepkisel davranışlar yerine uzun dönemli proaktif davranışların benimsenmesi gerekmektedir.¹²

Bununla birlikte kamu diplomasisi kapsamına hükümetlerin yanı sıra bireyler de dâhil edilerek farklı ülke kamuoylarının tutum ve fikirlerini doğrudan ya da dolaylı olarak

⁴ Nye, Joseph S. Jr, Yumuşak Güç, Elips Kitapları, İstanbul, 2005, s.13-25.

⁵ Battır, a.g.e., s. 15-30.

⁶ Mehmet Şahin, B.Senem Çevik (Ed.) Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.

⁷ Ulusal Tez Merkezi Arama Sayfası, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (16.06.2021).

⁸ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Marmara Kitap Merkezi, 2008, s.262.

⁹ Nye, a.g.e., s.68.

¹⁰ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase”, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, ABD, 2009, s. 19-23.

¹¹ What is Public Diplomacy, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>, (22.02.2021).

¹² Sancar,Gaye, Aslı, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.1-5.

etkileme amacı öne çıkmaktadır.¹³ Tam da bu bağlamda insani diplomasi kavramının ele alınması gerekmektedir. İnsani diplomasi; insani yardımları içine alan, iç savaşların ve çatışmaların yaşandığı bölgelerde yardıma muhtaç kişilerin yaralarını sarmaya yönelik bir diplomasi türü olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan, küresel anlamda insani diplomasi kavramının içeriğine yönelik tam bir uzlaşmanın olmadığı ve söz konusu kavramın muğlak kaldığı söylenebilir. Uluslararası camiada net bir mutabakat olmamasına rağmen Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Federasyonu'nun (IFRC) ortaya koyduğu tanım küresel düzeyde birçok sivil toplum kuruluşu tarafından kabul edilmektedir. IFRC insani diplomasiyi, "her durumda temel insani prensipleri gözeterek kanaat önderlerini ve karar alıcıları, zarar görmüş insanların yararına harekete geçirmek" olarak tanımlanmıştır.¹⁴ İnsani diplomasi bir başka eserde aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

"Bahse konu organizasyonların bu faaliyetlerini, bir bütünlük ve devamlılık içerisinde yürütebilmeleri için askerî, bürokratik ve siyasi otoritelerden bağımsız bir alan elde etmeleri, sivil bir perspektif benimsemeleri ve buna ek olarak kendi varlığını tesis etme, yardım ve koruma gibi hususlara muhtaç olan sivil halka yardımlarla ve yumuşak güç araçları ile ulaşma ve yardım programlarını yönetmeyi kapsamaktadır."¹⁵

Türk dış politikasındaki insani diplomasi çerçevesi ve genel hatları bu evrensel tanım ve yaklaşımlar bağlamında belirlenmiştir. 2000'li yıllara kadar Türk dış politikasının insani diplomasi çerçevesinde daha çok edilgen bir tavır takındığı görülmüştür. Özellikle AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarıyla birlikte kurulan yeni kurumlar veya var olanların geliştirilmesiyle birlikte Türkiye insani diplomasiye öne çıkan bir aktör hâline gelmiştir.¹⁶ Türkiye bu alanda sahip olduğu kurumlar ve organizasyon tecrübesi ile başta Suriye krizi olmak üzere müzminleşmiş birçok meseleye insani diplomasi bağlamında çözüm üretmeyi bilmiştir. Her ne kadar Arap Baharı sonrasında (2011) Türkiye'nin bölgede yaşadığı sorunlar katmerlenmesine rağmen Ankara, genel anlamda kamu diplomasisinin bir parçası olan insani diplomasiyi terk etmemiş ve bu konudaki faaliyetlerini aşağıda masaya yatırılacak kurumlar vasıtasıyla devam ettirmiştir.¹⁷

Türkiye'nin Dış Politikasında İnsani Diplomasi

Türkiye'nin yumuşak gücünün önemli bir boyutunu diğer ülkelere yapmış olduğu insani yardımlar oluşturmaktadır. Türkiye insani diplomasi bağlamında son yıllarda Pakistan, Filipinler, Irak, Libya, Somali, Arakan, Filistin, Moritanya, Senegal, Nijer ve Lübnan gibi birçok Asya ve Afrika ülkesine yardım etmiştir.¹⁸ Küresel İnsanî Yardım Raporuna göre 2017 yılında Türkiye 8,07 milyar dolarlık bir meblağ ile dünyada en fazla insani yardım yapan ülke sıfatını elde etmiştir. Türkiye'nin ardından ABD (6,68 milyar

¹³ Snow, Nancy, "Rethinking Public Diplomacy". Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, 2009, ABD, s. 3-11.

¹⁴ 2017 IFRC Annual Report, <https://media.ifrc.org/ifrc/document/2017-ifrc-annual-report/>, (20.02.2021).

¹⁵ Şahin, Mehmet ve Çevik, B. Senem, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Nobel Yayınevi, Ankara, 2015, s.50-52.

¹⁶ Ekşi, Muharrem, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara,

¹⁷ Battır, a.g.e.

¹⁸ 40 milyar dolar harcadık, <https://www.yenisafak.com/gundem/40-milyar-dolar-harcadik-3515851>, (25.02.2021). Buna ek olarak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay'ın verdiği rakamlara göre Türkiye ülkesine sığınan Suriyelilere 8,5 yılda yaklaşık 40 milyar dolar harcama yapmıştır.

dolar) ve Almanya (2,98 milyar dolar) sırasıyla ikinci ve üçüncülüğü paylaşmıştır.¹⁹ Bahse konu olan raporda dünyada en fazla yardım alan ülkeler ise sırasıyla; Suriye (2,579 milyar dolar), Yemen (1,555 milyar dolar) ve Irak (1,416 milyar dolar) şeklinde tecelli etmiştir.²⁰

Türkiye insani yardımları sadece ikili düzeyde değil bilakis artan oranda Birleşmiş Milletler Örgütü Dünya Gıda Programı ve benzer uluslararası örgütler vasıtasıyla küresel çapta yapmaya gayret etmektedir. Türkiye'nin bu gayretleri Dünya Gıda Programı tarafından takdirle karşılanmaktadır. Ankara aynı zamanda uluslararası insani yardım kuruluşlarını desteklemektedir. Örneğin bu doğrultuda Türkiye Dünya İnsani Zirvesi'nin 23-24 Mayıs 2016 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmesine ev sahipliği yapmıştır.²¹ Bu zirve Türkiye'ye insani yardımlar konusunda kat etmiş olduğu yolu, sergilediği olağanüstü performansı ve elde ettiği tecrübeleri paylaşma fırsatı sunmuştur.

Bu faaliyetler çerçevesinde Türk dış politikasında insani diplomasi kavramı öne çıkmıştır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ise insani yardım yapmanın esasında bir lütuf değil, bir insanlık görevi olarak görülmesi gerektiğidir. Türkiye, birçok uluslararası krize bu mantıkla yaklaşarak olaylara insani değerler zaviyesinden baktığı için yardım ulaştırdığı ülkelerin kalplerini kazanmayı bilmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatırken bunu herhangi somut bir siyasi çıkar mülhazası doğrultusunda yapmamıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin önemli bir kısmı insani yardımlar gerçekleştirirken ilk etapta kendi ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir.²²

Türkiye'nin İnsani Diplomasi Araçları/Kurumları

Türkiye bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihî geçmişi yüzünden bölgesinde her zaman için model olarak görülen bir ülke olmuştur. Bu görevin verdiği sorumluluk ve tarihi geçmiş ile birlikte sahip olduğu değerler Türkiye'nin paylaşma ve yardımlaşmaya ayrı bir önem vermesi sonucunu doğurmuştur. Başta bu değerler ve bilinç olmak üzere birçok farklı değişken Türkiye'yi muhtaç ülkelere yardıma koşmaya teşvik etmiş dolayısıyla bu amaca hizmet edebilmek için bünyesinde birçok kurum ihdas etmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetlerini yürüten kurumları arasında; AFAD ve Kızılay gibi devlet destekli kurumların yanında Deniz Feneri ve Beşir Derneği gibi STK'lar da yer almaktadır. Aşağıda söz konusu bu kurumlar detaylı olarak çözümlenmektedir.

İngiltere merkezli Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü'nün hazırlamış olduğu rapora göre, Türkiye 2017 yılında yapmış olduğu 8 milyar doları aşkın insani yardımla dünyada birinci sırada yer almıştır.²³ Ankara'nın yardım faaliyetlerinde yurt dışında yaşayan Türkler de önemli bir rol oynamaktadır. Yurt dışında ikamet eden Türkler özellikle Kızılay ve AFAD gibi kamu kurumlarının çalışmalarını destekleyerek bu yardımlara önemli katkılar yapmaktadırlar.²⁴

Türk Kızılay'ı

Türk Kızılay'ı, ilk olarak savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin yardım etmek maksadıyla hayata geçirilmiştir. Kızılay ilkin

¹⁹ Global Humanitarian Assistance Report, 2018 <http://devinit.org/wp-content/uploads/2018/06/GHA-Report-2018.pdf>, (25.02.2021).

²⁰ Aynı yerde.

²¹ Dünya İnsanî Zirvesi, <http://whsturkey.org/tr>, (24.11.2020).

²² Şahin, Çevik, a.g.e, s.6-12.

²³ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, No: 171, 21 Haziran 2018, Türkiye'nin İnsani Yardımları Hk, https://www.mfa.gov.tr/no_-171_-insani-yardimlarimiz-hk.tr.mfa, (25.02.2021).

²⁴ Demir, Vedat, Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 290.

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla teşkil edilmiş, daha sonra ise "Osmanlı Hilalî Ahmer Cemiyeti" (1877), "Türkiye Hilalî Ahmer Cemiyeti" (1923), "Türkiye Kızılay Cemiyeti" (1935) ve "Türkiye Kızılay Derneği" (1947) aşamalarından geçerek neticede günümüzdeki hâline gelmiştir.²⁵

İşte Türkiye'nin yumuşak gücünün temayüz etmesinde Türk Kızılay'ı böyle bir tarihsel arka plandan hareketle önemli bir rol oynamaktadır. Türk Kızılay'ı, 2011 yılından bu yana Somali'de faaliyet gösteren en etkin yardım kuruluşlarından birisi olmuştur. Söz gelimi Kızılay kuraklık ve açlıktan etkilenen birçok Afrika ülkesine özellikle de Somali'ye 12 milyon liralık aynı ve 100 milyon liralık ise nakdî yardımda bulunmuştur.²⁶ Dünyanın dört bir yanındaki felaketedelere en kısa sürede ulaşip, onların temel ihtiyaçlarını etkin bir biçimde karşılayan Türk Kızılay'ı 2019 verilerine göre dünyanın 71 ülkesinde 7,2 milyon kişiye yardım ulaştırmıştır. Kızılay tayfun felaketiyle sarsılan Filipinler'den (Aralık 2012), terör saldırılarının yaşandığı Yeni Zelanda (Mart 2019) ve Sri Lanka'ya, Latin Amerika'daki mülteci krizinden (Ağustos 2019), Amazonlar ve Avustralya'daki orman yangınlarından (2018 ve 2019) etkilenen felaketedelere önemli yardımlar yapmıştır. Türk Kızılay'ı yukarıda sayılanlara ek olarak Afrika ve Asya (Myanmar, Bangladeş, Pakistan ve Gazze) gibi bölgelere önemli miktarlarda insani yardım yapmıştır.²⁷ Bu kapsamda Afrika'da Güney Sudan ve Somali delegasyon başkanlıkları şeklinde iki ana merkez üzerinden faaliyetlerini yürüten Kızılay 2019 yılı içerisinde toplam 1.653.715 TL yardım yapmıştır. Kızılay yardımlarını yaparken Orta Doğu'yu ayrıca sınıflandırmış ve bölgeyi Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi olarak ikiye ayırmıştır. Bahse konu bölgede Filistin, Irak ve Yemen delegasyon başkanlıkları ile hizmet veren Kızılay 2019 yılı içerisinde söz konusu bölgeye 13.013.397 TL aynı ve nakdi yardımı götürmüştür. Asya-Pasifik bölgesinde ise Afganistan, Bangladeş, Myanmar ve Pakistan olmak üzere dört delegasyon başkanlığı üzerinden faaliyetlerini sürdüren Kızılay, bu bölgeye 2019 yılı içerisinde toplam 17.715.589 TL yardım ulaştırmıştır.²⁸

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AFAD'ın 2009 yılında kurulması ile birlikte, Türkiye tüm dünyada yaşanan doğal afetlere hızlı ve etkili bir şekilde müdahale eden ülkelerden biri hâline gelmiştir. Yurt dışında birçok yardım ve kurtarma faaliyetleri yürüten AFAD günümüzde beş kıtada 50'yi aşkın ülkede Türkiye adına yardım faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlayan bir kurum olarak hizmet vermektedir.²⁹ AFAD Uluslararası İnsani Yardım Faaliyetleri Raporu'na göre 2009-2019

²⁵ Kızılay Tarihçemiz, <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>, (25.02.2021).

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Somali İnsani Yardım Operasyonu, http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1349940795_57.n102012_Somali_Faaliyet_Raporu_57.pdf, (24.11.2020). Öte yandan Türk Kızılay'ının, 2011 yılından sonra Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak da yardım faaliyetleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda Kızılay sınır bölgelerinde yaşayan sığınmacılar başta olmak üzere Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Gaziantep'te bulunan barınma merkezleri ve kamplarda ikamet eden Suriyelilere yönelik önemli yardım faaliyetleri yürütmüştür. Esasında Kızılay sınır bölgelerinde yürüttüğü yardım faaliyetleri vasıtasıyla Türkiye'nin insani diplomasi alanındaki en önemli aktörlerinden birisi olduğunu şek ve şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ispat etmiştir.

²⁷ https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2019_trc-08-01-2021-50988295.pdf, (24.11.2020).

²⁸ A.g.e, s. 98-100.

²⁹ AFAD 2011 yılından sonra Türkiye'de sığınmacı olarak bulunan Suriyelilerin yönlendirilmesinde ve bu insanlara yönelik yardımların yönetimi hususunda önemli bir görev üstlenmiştir. AFAD geçici barınma merkezlerinin yönetimini 2018 yılından itibaren Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devrettikten sonra faaliyetlerini daha çok sınır ötesi bölgelere kaydırmıştır. Bkz. Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019, <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>, (24.11.2020).

yılları arasındaki dönemde 58 ülkeye 4,5 milyar TL değerinde yardımda bulunmuştur.³⁰

Tablo 1. AFAD'ın Yardımları 2010-2018

Yıllar	Yardım Miktarı TL
2010	296.435
2011	656.447
2012	142.730
2013	39.683
2014	97.231
2015	30.646
2016	235.641
2017	56.427
2018	2.925.664
Toplam	4.480.904

Kaynak: Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019, AFAD.

Tablo 1'e bakıldığında AFAD'ın 2010 ilâ 2018 yılları arasında toplam olarak 4.480.904 TL insani yardım gerçekleştirdiği görülmektedir. 2018 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik ile birlikte Suriyelilerin kaldığı sığınma ve barınma merkezlerinin yönetimi AFAD'dan alınıp Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Bahse konu değişiklik ile birlikte AFAD sadece dış yardımlara ve faaliyetlere yoğunlaştığı için söz konusu yılda yapılan dış yardımların miktarı yaklaşık 3 milyon TL'ye ulaşmıştır.

AFAD'ın yaptığı yardımlar sadece nakdî yardımlardan ibaret olmayıp bunların büyük bir kısmı gıda, sağlık ve hijyen gibi ihtiyaç malzemeleriyle araç-gereç ve ekipmanlardan oluşmaktadır. Ayrıca söz konusu ülkelerde yapılan çalışmalara destek olmak ve yerinde eğitim vermek amacıyla AFAD ekipleri kriz veya afet bölgelerine gönderilmiştir. AFAD 2019 yılında Mozambik ve İran gibi ülkelerde meydana gelen sel kasırğa ve deprem felaketlerinde bu ülkelere önemli miktarlarda yardım yapmıştır.³¹

AFAD Somali'de meydana gelen açlık ve kuraklık nedeniyle bu ülkeye 16 kargo uçağı ve sekiz gemi ile yaklaşık 22 bin ton insani yardım malzemesi göndermiştir. Bunun yanında kurum, ülkelerinde tedavi imkânı bulamayan yaralıların ve refakatçilerinin Türkiye'ye getirilerek tedavilerinin yapılmasını sağlamıştır.³² AFAD'ın Somali'ye yapmış olduğu yardımların toplam miktarı 67 milyon lirayı bulmuştur. Ayrıca AFAD'ın eşgüdümünde başlatılan yardım kampanyasında Somali için yaklaşık 500 bin lira toplanmıştır.

İnsani Diplomasi Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşları

İnsani diplomasi bağlamında STK'ların önemli bir aktör oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle insani yardım ve kamu diplomasisi konularında faaliyet gösteren

³⁰ Bahse konu 58 ülke; Afganistan, Arnavutluk, Bangladeş, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Burkina Faso, Çad, Çin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvador, Endonezya, Filipinler, Filistin, Gambia, Gine, Güney Sudan, Haiti, Irak, İran İslam Cumhuriyeti, İsrail, İtalya, Japonya, Kamerun, Kırgızistan, Kolombiya, Kosova, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Laos, Liberya, Libya, Lübnan Makedonya, Malezya, Mısır, Moğolistan, Moldova, Moritanya, Mozambik, Myanmar, Nepal, Nijer, Özbekistan, Pakistan, Rusya, Senegal, Sırbistan, Sierra Leone, Somali, Sudan, Suriye, Şili, Tacikistan, Tunus, Uganda, Ukrayna, Vanuatu, Vietnam, Yemen'dir. Bkz. Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019, AFAD, <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>, (24.11.2020).

³¹ AFAD 2019 Faaliyet Raporu, <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>, (24.11.2020).

³²Yardım Gemimiz Somali'de, <http://www.diyonetvakfi.org.tr/41/guncel/yarim-gemimiz-somalide>, (20.02.2021).

STK'lar temsil ettikleri ülkeler açısından önemli bir yumuşak güç unsuru hâline gelmişlerdir. Edelman Trust Barometer adlı bir kamuoyu araştırma kurumu 2013 yılında yayımlanmış olduğu raporda STK, medya ve iş dünyasına hükümetlerden daha fazla güven duyulduğunu ortaya koymuştur.³³ Bu durum STK'ların insani diplomasi açısından oynamış oldukları önemi ortaya koymaktadır. Bu alt başlıkta Türkiye'nin yürütmüş olduğu insani diplomasiye katkı sunan önemli STK'lar ele alınmıştır.

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

Türkiye'nin yurt dışında insani yardımlar yapan önemli STK'larından birisi hiç kuşkusuz İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) adlı kuruluştur. Bu vakıf küresel ölçekte din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın faaliyetlerde bulunmaktadır. İHH 1992 yılından bu yana savaş, sel, deprem gibi afetlerden dolayı mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz-barksız ve yurtsuz durma düşmüş tüm insanlara yardım ulaştırmaya çalışmaktadır. 1995 yılında faaliyetlerine gönüllülük temelinde başlayan İHH günümüzde çalışmalarını beş kıtada 135 ülkede yürütmektedir.³⁴ İHH söz konusu coğrafyalardaki bu yardımlarını; gıda güvenliği, eğitim koruma, sağlık, içme suyu, barınma, kültür, tarım, arama-kurtarma, sanitasyon ve hijyen gibi farklı sektörde yürütmüş ve yürütmektedir. İHH'nın 2019 yılında dünya genelinde gerçekleştirdiği 600 civarındaki gıda projesinden 11,3 milyon kişi faydalanmıştır. Bu yardımların mali değeri ise yaklaşık 135 milyon liraya tekabül etmiştir.³⁵ İHH; kriz, savaş ve doğal afetler gibi felaketlerde yardım yaptığı gibi çatışma ve kriz bölgelerinde sivillerin korunması, kayıpların bulunması, rehinelere kurtarılmasında da etkin görev almaktadır. Örneğin Suriye'de etkin olan İHH bu ülkede on eş güdüm merkezi, altı konteyner kent ve 27 geçici çadır kent kurmuştur ki buralarda 150 bin civarında yardıma muhtaç insan barınmaktadır.³⁶

Deniz Feneri

Deniz Feneri'nin kuruluş süreci 1990'lı yıllarda televizyonda yayımlanan "Şehir ve Ramazan" isimli yardım programı ile başlamış ve zaman içerisinde kurumsallaşmıştır. İlk Deniz Feneri adıyla piyasaya çıkmış bu STK'nın adı daha sonra Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak değiştirilmiştir. Yurt dışında yardıma muhtaç insanlara ulaşmaya çalışan dernek takriben 70 ülkede faaliyet yürütmektedir. Şiarı "Yeryüzünde son yoksula ulaşmaya kadar çalışacağız" olan Deniz Feneri nakdî yardımlardan, gıda yardımına, giyim-kuşamdan barınmaya kadar birçok farklı alanda faaliyetler yürütmüştür. Örneğin İHH özellikle Afrika ve Asya'daki birçok ülkede (Suriye, Bangladeş, Sudan, Yemen, Filistin, Pakistan, Somali) Kur'an Kursu ve su kuyusu inşasından çeşme açılmasından yetimhane, sağlık merkezi ve okul yapımına kadar birçok projeye imkân sağlamıştır.

Derneğin 2020 yılı faaliyet raporuna bakıldığında 14 ülkede yaklaşık 800 kişiye temiz içme suyu temin etmek amacıyla su kuyusu açtığı ve altı farklı ülkede 2.454 kişiyi katarakt ameliyatı yaptırarak sağlıklarına kavuşmalarına vesile olduğu görülmektedir. Diğer yandan Deniz Feneri dünyanın 22 farklı ülkesinde yaşayan 16.118 yetim çocuğa ulaşarak onlara harçlık vermiştir. Kendini "İyilik Hareketi" olarak tanımlayan Deniz Feneri Derneği

³³ The Edelman Trust Barometer 2013, www.edelman.com/insights/, (20.02.2021).

³⁴ İHH Resmî İnternet Sitesi, <https://www.ihh.org.tr/hakkimizda>, (20.02.2021).

³⁵ İHH 2019 Faaliyet Raporu, <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/135/ihh-yillik-rapor-2019-web-090420.pdf>, (25.05.2021).

³⁶ Aynı yerde. Öte yandan İHH 2012-2018 döneminde Suriyeli mültecilere yaklaşık 360 milyon dolar tutarında yardım ulaştırmıştır.

İslam âleminde paylaşma ve yardımlaşma ayı olarak bilinen Ramazan ayında yardım faaliyetlerine imza atmaktadır. Ayrıca söz konusu ay içinde üç kıtada 30 ülkede binlerce kişiye yardım ulaştırılmıştır. Kurban yardımlarını da sürdüren dernek 2020 yılı içerisinde 17 ülkede 500.000 kişiye kurban eti dağıtmıştır. Buna ek olarak adak kurban etlerinin dağıtımında da 21 ülkede 4.000 kişiye yardım elini uzatmıştır.³⁷

Deniz Feneri, Pakistan'da yaşanan deprem (2005), Arakan'da meydana gelen sel (2017 ve 2018) ve Filipinler'i kasıp kavuran tayfun (2014) gibi doğal afetlerde bu ülkelere yardım etmiştir. Öte yandan çeşitli eğitim-öğretim faaliyetlerine de destek olan Deniz Feneri, Pakistan'da çeşitli fakültelerin açılmasına yardım ederken Gazze'de ise bir anaokulu hayata geçirmiştir.³⁸

Beşir Derneği

2013 yılında kurulmuş olmasına rağmen hızlı bir şekilde kurumsallaşan Beşir Derneği yurtdışında birçok ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir. 2020 yılı itibariyle yaklaşık 55 ülkede 52 temsilcilikle yardım çalışmalarına devam eden Beşir Derneği özellikle sel, afet ve açlık gibi felaketlerden etkilenen kimselere yardım elini uzatmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin yürütmüş olduğu insani diplomasi bağlamında önemli bir rol oynamaktadır.

Beşir Derneği yurt dışına yapmış olduğu gıda yardımıyla öne çıkan bir STK'dır. "Paylaşmak Güzeldir" şiarıyla yola çıkan bahse konu dernek muhtaç insanlara yönelik gıda paketinden, alışveriş çekine, sıcak yemek dağıtımından, mama ve süt ihtiyacına kadar birçok farklı kalemde yardımlar yapmaktadır. Yapılan yardımları muhtaçlara ulaştırmak için bir sistem kuran Beşir Derneği "Gıda Bankacılığı" hizmeti vasıtasıyla hayır sahiplerinin daha hızlı ve etkili bir şekilde yardım yapmasına vesile olmuş ve olmaktadır.

Örneğin Suriye'de önemli görevler üstlenmiş olan Beşir Derneği, Kilis ve Cerablus'ta kurmuş olduğu mutfaklarda günlük olarak çıkarılan 20 bin kap sıcak yemeği sınıra yakın bölgelerde yaşayan ailelere ulaştırmaktadır. Öte yandan Beşir Derneği Cerablus, Azez ve İdlip kentlerinde yüzlerce aileye gıda, temizlik, giyim ve diğer ihtiyaç malzemelerini içeren aylık yardımlar yapmaktadır. Ayrıca günlük yaklaşık 5.000 kişilik yemek çıkarma kapasitesine sahip seyyar bir aşıviyle de aniden ortaya çıkan durumlarda hizmet vermektedir.³⁹

Sonuç

Son yıllarda uluslararası alanda insani diplomasi kavramı yükselişe geçmiştir. Kriz bölgelerindeki felaketzedelerin tedavilerinin yapılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi insani diplomaside temel aktör olarak devletin haricinde devlet dışı aktörleri öne çıkarmıştır. Uluslararası kurumların, STK'ların ve kanaat önderlerinin önemli bir görev ifa ettikleri insani diplomasının başlıca amacı sorunlu bölgelerde yaşanan krizlerin derinleşmesini engellemenin yanında uluslararası konferanslar ve çeşitli yardım kampanyaları vasıtasıyla söz konusu ülkeler için uluslararası camiada geniş çaplı bir farkındalık oluşmasına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda İstanbul'da düzenlenen Dünya İnsani Zirvesi küresel alanda eşgüdümün sağlanmasına hizmet etmeye matuftur.

Yukarıda ortaya konduğu üzere AFAD ve Kızılay gibi kurumların Asya ve Afrika'nın birçok bölgesine yardım ulaştırması ve yaşanan doğal afetlerde felaketzedelerin

³⁷ Deniz Feneri 2020 Faaliyet Raporu, https://www.denizfeneri.org.tr/pdf/2020-faaliyet-raporu_56.pdf, (25.05.2021).

³⁸ Çevik, a.g.e., s. 210.

³⁹ Beşir Derneği Genel Kataloğu, https://www.besir.org.tr/File_Upload/CK_files/KurumsalKimlik/genelkatalog.pdf, (25.02.2021).

din, dil ve ırk ayrımı gözetmeden desteklenmesi dışarıda müspet bir Türkiye imajı oluşmasına katkı sunmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen bazı ülkeler Türkiye'nin yapmış olduğu insani yardımları görmezden gelmeyi tercih etmektedirler. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yapmış olduğu yardımları küçümsemeye devam etmektedirler. Ancak son yıllarda küresel aktörler ne yazık ki dünyada yaşanan insani dramalara karşı çözüm üretememektedirler. Türkiye gibi bireysel çabalarını ortaya koyan ülkeler, çeşitli çözüm önerileri ortaya koymaya çalışsalar da, bu tür ülkelerin sayısının az olması ve bu konuda uluslararası eş güdümün zayıf olması sorunların kalıcı olarak çözümüne herhangi bir etki yapmamaktadır.

KAYNAKÇA

Battır Orhan, İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017.

Beşir Derneği Genel Kataloğu, https://www.besir.org.tr/File_Upload/CK_files/KurumsalKimlik/genelkatalog.pdf, (25.02.2021).

Bolewski Wilfried, Diplomacy And International Law in Globalized World, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2008.

Demir, Vedat, Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 290. Deniz Feneri 2020 Faaliyet Raporu, https://www.denizfeneri.org.tr/pdf/2020-faaliyet-raporu_56.pdf, (25.05.2021).

Dünya İnsanî Zirvesi, <http://whsturkey.org/tr>, (24.11.2020).

Ekşi, Muharrem, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015.

Global Humanitarian Assistance Report, 2018 <http://devinit.org/wp-content/uploads/2018/06/GHA-Report-2018.pdf>, (25.02.2021).

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2019_trc-08-01-2021-50988295.pdf, (24.11.2020).

İHH 2019 Faaliyet Raporu, <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/135/ihh-yillik-rapor-2019-web-090420.pdf>, (25.05.2021).

İHH Resmî İnternet Sitesi, <https://www.ihh.org.tr/hakkimizda>, (20.02.2021).

Kızılay Tarihçemiz, <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>, (25.02.2021).

Mehmet Şahin, B.Senem Çevik (Ed.) Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2015.

Nicholas J. Cull, "Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of a Phrase", Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge, ABD, 2009.

Nye, Joseph S. Jr, Yumuşak Güç, Elips Kitapları, İstanbul, 2005.

Sancar, Gaye, Aslı, Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler, Beta Yayınları, İstanbul, 2012.

Snow, Nancy, "Rethinking Public Diplomacy". Routledge Handbook of Public Diplomacy, Routledge,US., 2009.

Somali İnsani Yardım Operasyonu, http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1349940795_57.n102012_Somali_Faaliyet_Raporu_57.pdf, (24.11.2020).

Şahin, Mehmet ve Çevik, B. Senem, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Nobel Yayınevi, Ankara, 2015.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, No: 171, 21 Haziran 2018, Türkiye'nin İnsani Yardımları Hk, https://www.mfa.gov.tr/no_-171_-insani-yardimlarimiz-hk.tr.mfa, (25.02.2021).

Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Marmara Kitap Merkezi, 2008.

The Edelman Trust Barometer 2013, www.edelman.com/insigts/, (20.02.2021).

Ulusal Tez Merkezi Arama Sayfası, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (16.06.2021).

Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019, AFAD, <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar> (24.11.2020).

Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019, <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar> (24.11.2020).

What is Public Diplomacy, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>, (22.02.2021).

Yardım Gemimiz Somali’de, <http://www.diyantvakfi.org.tr/41/guncel/yardim-gemimiz-somalide>, (20.02.2021).

Yıldırım, Elif, “İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Etkisi” OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,13(19), 2019.

2017 IFRC Annual Report, <https://media.ifrc.org/ifrc/document/2017-ifrc-annual-report/>, (20.02.2021).

40 milyar dolar harcadık, <https://www.yenisafak.com/gundem/40-milyar-dolar-harcadik-3515851>, (25.02.2021).